

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 378.147

DOI <https://orcid.org/10.5281/zenodo.14571590>

Самостійна навчальна діяльність як педагогічна категорія

Курільченко Максим Олександрович

аспірант кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва, Навчально-науковий інститут міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, м. Харків, пл. Свободи, 4, 61003, <https://orcid.org/0009-0005-4504-0246>

Прийнято: 16.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

***Анотація.** У публікації визначено, що самостійна навчальна діяльність виконує важливу роль у забезпеченні опанування здобувачами освіти визначених знань, умінь і навичок, а також розвитку в кожній особистості самостійності та цілеспрямованості. Як з'ясовано в дослідженні, учені поняття «самостійна навчальна діяльність» трактують неоднозначно. Тому для проведення дослідження проблеми організації цієї діяльності у вищій школі виникає необхідність в уточненні авторської точки зору щодо розкриття сутності зазначеного поняття. Мета статті – на основі аналізу наукової літератури уточнити авторське визначення поняття «самостійна навчальна діяльність».*

Як встановлено, прихильники першої виділеної наукової позиції трактують указане поняття як особливу форму навчальної діяльності, що спрямовується на формування знань, умінь, навичок здобувачів освіти. Прихильники іншої виділеної позиції сприймають вищевказане поняття як

вид навчальної діяльності, що виконується здобувачами освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосереднього втручання.

За висновками прихильників третьої позиції, самостійну навчальну діяльність слід сприймати як засіб навчання, засіб забезпечення оволодіння здобувачами освіти поданого навчального матеріалу. Згідно з четвертою позицією науковців, самостійна навчальна діяльність являє собою метод навчання, що забезпечує формування знань, умінь, навичок здобувачів освіти, а також розвиток творчих здібностей людини, активізації її розумової діяльності, формуванню потреби здійснення неперервного навчання протягом життя.

З урахуванням різних точок зору науковців визначено, що в контексті дослідження під самостійною навчальною діяльністю розуміємо форму організації навчання, що методично спрямована педагогом на формування певних знань, умінь, компетентностей у здобувачів освіти, причому навчальна діяльність виконується ними самостійно.

Ключові слова: *самостійна навчальна діяльність, педагогічна категорія, самостійність, знання, уміння, навички, компетентності.*

Independent educational activity as a pedagogical category

Kurilchenko Maxim

graduate student of the Department of Educational Sciences, Digital Learning and Academic Entrepreneurship, The Institute of International Education for Study and Research of V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq, 61022, Kharkiv, <https://orcid.org/0009-0005-4504-0246>

Abstract. *The publication determines that independent educational activity performs an important role in ensuring the acquisition of certain knowledge, skills by applicants for education, and the development of independence and purposefulness in each individual.*

As it is found out in the study, scientists interpret the concept of "independent educational activity" ambiguously. Therefore, to conduct a study of the problem of organizing this activity in higher education, there is a need to clarify the author's point of view regarding the disclosure of the essence of this concept. The purpose of the article is to clarify the author's definition of the concept of "independent educational activity" based on the analysis of scientific literature.

As it is established, supporters of the first allocated scientific position interpret the specified concept as a special form of educational activity directed at the formation of knowledge, skills, skills of applicants for education. Supporters of another highlighted position perceive the above concept as a type of educational activity performed by applicants for education under the methodological guidance of the teacher, but without his direct intervention.

According to the conclusions of the supporters of the third position, independent educational activity should be perceived as a means of learning, a means of ensuring the acquisition of educational material submitted by applicants. According to the fourth position of scientists, independent learning activity is a method of learning that provides the formation of knowledge, skills, skills of applicants for education, as well as the development of creative abilities of a person, the activation of his mental activity, the formation of the need for continuous learning throughout life.

Taking into account the different points of view of scientists, it is determined that in the context of research under independent educational activities we understand the form of organization of training, methodically directed by the

teacher to the formation of certain knowledge, skills, competencies in applicants for education, and educational activities are performed by them independently.

Keywords: *independent learning activities, pedagogical category, independence, knowledge, skills, competence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (Вступ). Сучасна система освіти зазнає значних трансформацій, зумовлених швидкими змінами у суспільстві, технологічним прогресом та зростанням обсягів інформації. У таких умовах зростає потреба у фахівцях, які не лише володіють ґрунтовними знаннями, але й здатні самостійно їх здобувати, аналізувати та застосовувати у своїй професійній діяльності. Формування цієї здатності є одним із головних викликів сучасної освіти, оскільки вона безпосередньо впливає на успішність адаптації майбутніх спеціалістів до умов мінливого ринку праці.

Самостійна навчальна діяльність відіграє ключову роль у підготовці висококваліфікованих фахівців, адже сприяє розвитку критичного мислення, відповідальності за власне навчання та здатності до саморозвитку. Вона виступає основою формування професійної компетентності, що передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, а й уміння людини застосовувати їх для вирішення реальних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Огляд літератури). Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що проблема організації самостійної діяльності здобувачів освіти традиційно знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, у працях А. Бугрій [3], В. Буряка [4], О. Малихіна [12], О. Тамаркіна [16], Н. Юрійчук [20] наведено визначення понять «самостійна робота» і «самостійна навчальна діяльність». Рекомендації щодо вибору

методів організації самостійної діяльності здобувачів освіти сформульовано в доробках А. Котової [10], В. Лозової [11], Р. Михайлишин [13], Н. Опанасенко [14], М. Умрик [18]. Питання використання сучасних інноваційних технологій у процесі реалізації зазначеної діяльності висвітлено в публікаціях таких науковців, як В. Биков, М. Лещенко, Л. Тимчук [2], Е. Железнякова, І. Зміївська [7], Ю. Туманова [17], М. Шуфнарів [19].

Зокрема, С. Ісаєва, І. Летуновська та Н. Соловей відзначають, що впровадження інноваційних форм навчання, реалізація ефективного контролю за перебігом та результатами цього процесу ще автоматично не забезпечують суттєвого покращення його якості, якщо викладачем не буде приділятися значна увага питанням удосконаленню самостійної діяльності здобувачів освіти [9, с. 385]. Схожі думки висловлюють А. Ільченко та Г. Подлесна, які відзначають, що результативність професійної підготовки майбутніх фахівців залежить від цілої низки різних чинників, одним з яких є педагогічно грамотно організована самостійна навчальна діяльність здобувачів вищої освіти [8, с. 187].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як з'ясовано під час вивчення наукової літератури [3; 4; 12; 20 тощо], дослідники поняття «самостійна навчальна діяльність» трактують неоднозначно, що зумовлено складністю зазначеного феномену. Слід також відзначити, що під час визначення сьогодні сутності поняття самостійної навчальної діяльності необхідно враховувати сучасні реалії, соціальні запити та освітні тренди. Тому для проведення дослідження проблеми організації цієї діяльності у вищій школі необхідно спочатку чітко визначити авторську точку зору щодо розкриття сутності зазначеного поняття в контексті актуальних освітніх потреб та нагальних викликів, що дозволить внести власну лепту в

подальший розвиток теорії організації самостійної навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – на основі аналізу наукової літератури уточнити авторське визначення поняття «самостійна навчальна діяльність».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження). У процесі наукового пошуку встановлено, що деякі вчені трактують вищевказане поняття як форму навчання. Так, Н. Юрійчук розуміє цей феномен як особливу форму навчальної діяльності, що реалізується під час упровадження певної системи організації різних видів занять та яка спрямовується на формування знань, умінь, навичок здобувачів, а також розвиток їхньої самостійності [20, с. 265]. Аналогічну думку висловлюють група авторів (О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь), які визначають самостійну навчальну діяльність як форму діяльності, що відбувається без участі педагога та враховує специфіку навчального матеріалу й рівень підготовки суб'єктів навчання [15, с. 230].

С. Ісаєва, І. Летуновська та Н. Соловей визначають самостійну навчальну діяльність як важливу форму навчання та водночас найважливіший компонент цього процесу, що здійснюється на аудиторних заняттях чи поза ними, без участі педагога чи під його безпосереднім керівництвом [9, с. 391]. С. Романюк і В. Трохимчук стверджують, що самостійна навчальна діяльність – це форма організації та здійснення здобувачами навчально-пізнавальної діяльності, яка відбувається під контролем викладача або самостійно людиною відповідно до її особистих потреб та навчальної програми. Ця діяльність може виконуватися на аудиторних заняттях або поза їх межами та спрямовується на здобуття

майбутніми фахівцями професійних знань, умінь і навичок, забезпечення самовдосконалення особистості [1, с. 170].

Прихильники іншої виділеної позиції сприймають вищевказане поняття як вид навчальної діяльності. Наприклад, Н. Опанасенко тлумачить його як вид індивідуальної чи групової діяльності, що виконується здобувачами освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосереднього втручання. Перебіг цієї діяльності спільно планується її виконавцем та педагогом [14, с. 148]. Л. Грицюк і М. Сірук вважають, що вищевказаний феномен являє собою вид навчальної діяльності, а саме сплановану пізнавальну діяльність, що організується та методично спрямовується викладачем для досягнення очікуваного навчального результату [5, с. 10].

За поглядами Ю. Туманової, самостійна навчальна діяльність – це один із видів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, що передбачає виконання ними завдань під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Ця діяльність інтегрує в собі мотиваційну підготовку, пізнавальну творчу діяльність суб'єктів навчання, опрацювання ними відповідних першоджерел, опанування нових знань, оцінку результатів власних дій та за потреби їх корекцію. Навчальна самостійна діяльність сприяє розвитку самостійності, творчих здібностей, дослідницьких умінь здобувачів освіти, а також формуванню в них відповідальності, самостійності та цілеспрямованості [17, с. 277-278].

За висновками прихильників третьої позиції, самостійну навчальну діяльність слід сприймати як засіб навчання. Наприклад, А. Бугрій визначає цю діяльність як засіб активізації ненавчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти [3, с. 216]. Н. Юрійчук зауважує, що самостійна навчальна діяльність – це основний засіб опанування здобувачами навчального

матеріалу у вільний від обов'язкових занять від час [20, с. 265]. Відзначимо, що авторка отожднює самостійну та самоосвітню навчальну діяльність людини, а з цією думкою вряд чи можна погодитися.

Згідно з четвертою позицією науковців, самостійна навчальна діяльність являє собою метод навчання. Прихильниками цієї позиції є, наприклад, О. Єременко та А. Федосова, які під указаним феноменом розуміють метод навчання, що сприяє розвитку творчих здібностей людини, активізації її розумової діяльності, формуванню потреби здійснення неперервного навчання протягом життя [6, с. 265].

На основі вивчення наукових праць вищевказаних учених можна констатувати, що вони зробили вагомий внесок у вивчення порушеної проблеми. Водночас з'ясовано, що дослідники мають різні позиції щодо визначення сутності поняття самостійної навчальної діяльності. Зокрема, у різних наукових джерелах під цим поняттям автори розуміють: особливу форму навчальної діяльності, вид навчально-пізнавальної діяльності, засіб навчання чи метод навчання. Це пояснюється тим, що самостійна навчальна діяльність є складним і багатоаспектним феноменом, тому зазначені наукові позиції дозволяють дослідити цей феномен з різних ракурсів. Їх комплексне врахування дало змогу скласти більш повне уявлення про самостійну навчальну діяльність як педагогічну категорію, а також чітко визначити авторську точку зору з окресленого питання.

Висновки. З урахуванням різних точок зору науковців визначено, що в контексті дослідження під самостійною навчальною діяльністю розуміємо форму організації навчання, що методично спрямована педагогом на формування визначених знань, умінь, компетентностей здобувачів освіти, причому ця діяльність виконується ними самостійно та передбачає оптимальне поєднання традиційних та інноваційних (насамперед цифрових)

засобів навчання. Як установлено, існує значна кількість наукових праць з проблеми організації самостійної навчальної діяльності здобувачів освіти, проте більшість публікацій написано до появи цифрових технологій. Тому зазначена проблема вимагає подальшого дослідження на теоретичному, методичному та практичному рівнях. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні структури та змісту самостійної навчальної діяльності, що реалізуються засобами цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Romanyuk S., Trofimchuk V. Students' self-study in the process of studying foreign language. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2019. Вип. 5(73). С. 170–172.
2. Биков В., Лещенко М., Тимчук Л. Цифрова гуманістична педагогіка. Київ: Ін-т інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2017. 181 с.
3. Бугрій А. С. Самостійна робота як засіб активізації навчальної діяльності студентів. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2011. Вип. 31. С. 206-231.
4. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів. *Вища школа*. 2001. № 4-5. С. 48-52.
5. Грицюк Л. К., Сірук М. В. Організація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2011. № 17: Педагогічні науки. С. 9-14.
6. Єременко О. А., Федосова А. О. Самостійна робота як метод навчання. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: зб. наук.-метод. пр.* Мелітополь: Таврійський державний агротехнологічний

університет, 2019. С. 135-141.

7. Железнякова Е., Зміївська І. Управління самостійною роботою студентів у системі MOODLE. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 6. С. 30-43.

8. Ільченко А. М., Подлесна Г. В. Особливості організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2018. Т. 81. № 3. С. 185-194.

9. Ісаєва С. Д., Соловей Н. В., Летуновська І. В. Самостійна робота студентів як запорука ефективної організації навчального процесу у вищих закладах освіти. *Грааль науки*. 2023. № 28 (червень). С. 385-392.

10. Котова А. В. Висвітлення питань керування самостійною роботою студентів у педагогічній літературі. *Вісник Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2008. № 8 (147). С.23–27.

11. Лозова В. І. Самостійна робота. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний редактор академік НАН і АПН України, Президент АПН України В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 803-804.

12. Малихін О. В. Принципи організації самостійної освітньої діяльності студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 53. С. 482-490.

13. Михайлишин Р. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів. *Вісник Львівського університету*. Серія: Педагогічна. 2011. Вип. 27. С. 91-100.

14. Опанасенко Н. І. Самостійна робота студентів при вивченні історії педагогіки. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 2(173). С. 147-150.

15. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь; за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. Київ: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2015. 250 с.
16. Тамаркіна О. Л. Керування самостійною роботою студентів ЗВО в сучасних умовах. *Психологія і педагогіка: актуальні питання: зб. матер. Міжнар. Наук.-практ. Конференції (Харків, 10-11 квітня 2020 р.).* Харків, 2020. С. 26-28.
17. Туманова Ю. В. Організація самостійної роботи майбутніх молодших бакалаврів з використанням ресурсів платформи Moodle. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2023. Вип. 86. С. 277-282.
18. Умрик М. А. Організація самостійної роботи як основа самоосвіти майбутніх учителів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету.* Серія: Педагогічні науки. 2007. Вип. 1. С.126-130.
19. Шуфнарович М. А. Перспективи використання сучасних інформаційних технологій у самостійній роботі студентів вищих навчальних закладів. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2017. Т. 27. № 1. С. 222-225.
20. Юрійчук Н. Самостійна робота як особлива форма навчальної діяльності учнів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. Вип. 60. Т. 4. С. 264-267.